

לבעית הרופאים בשבת

א) אחת הבעיות הכי קשות היא נאמנות הרופאים בחולה שאין בו סכנה וטפולים שהוכתבו על ידיהם. במקרה שהרופא קובע שמצב החולה מסוכן הוא, כמעט שלא פונים בשאלות לרב כי נבהלים ועושים מיד כהוראת הרופא, ואולי אסור להשהות הטפול, כי פקוח נפש דוחה שבת (יומא פ"ה ע"ב), מביאים על זה הרבה סמוכים מן התורה וכדברי החנוך במצוה ל"ב, „סבת עשיית המצוה הוא האדם וקיום הסבה הוא קיום הכל” — אנו מוצאים שגם רופא נכרי נאמן במצב של פק"נ כדברי המג"א סי' תרי"ח סק"א ונאמן אפילו להכחיש ישראל — אם הוא רופא מומחה — מחצהש"ק סק"א. גם בברכי יוסף או"ח סי' שכ"ח, בשו"ת פנים מאירות ח"א סי' י"ב ובשבות יעקב ח"ב סי' ע"ו מביאים שבמקום סכנה נאמן רופא נכרי, ובפרט כיום שהוא עומד לבחינה ממשלתית ונמצא תמיד בהשגחת מוסדות ממשלתיים. על כן גם יהודי שאינו שומר שבת נאמן.

עיקר השאלות מופנות אל רבנים הן כשגם רופא זה קובע שהמחלה אינה מסוכנת היא, אך הוא דורש טפולים מסויימים בכדי לרפאות את המחלה ולמנוע התרפתה. הדין מתיר במקרים הללו טפולים אף אם פוגעים באסורי דרבנן אם הם נעשו בשנוי ובמקרים של סכנת אבר גם בלי שנוי (סי' שכ"ח סי"ז) וגם שמוש בכדורים ותרופות נוזלות (שם סל"ז). אם הרופא או האחות הבלתי דתיים בעצמם עושים טפולים כאלו, אינם שמים לב להמנע מאסורי דאורייתא, כי אין להם כל הבנה לכך, וברוב מקרים אינם רוצים להבין, אלא מטפלים כהרגלם בימות החול, הן כשקוראים אותם לחולה, ומכ"ש בבתי חולים או בקופת חולים, כשחולי סכרת רוצים לקבל שם זריקת אינסולין. והנה נשאלת השאלה, אם בכלל מותר להנות מעבודתם בשבת, והאם לא עוברים על אסורים חמורים של ולפני עור וגם על מסייע לידי עוברי עבירה. בזה כרוכה ג"כ שאלה נוספת אם מותר לקחת בבית המרקחת תרופות מוכנות באריזה בעד חולה שאינו מסוכן זה, ואפילו אם מכירים את בעל בית המרקחת ולא צריכים לשלם מיד או שמשאירים משכון — יש להניח שהוא ירשום בפנקס שלו את שם החולה, התרופה וסכום החוב.

ב) לא יכולים להסתמך על הסברה, שבין כך וכך הוא מחלל שבת, כי המל"מ בפ"ד מה' מלוה ה"ב מביא גבי מלוה ברבית, אף שהמלוה יכול להלוות גם לאחרים מ"מ עובר הלוה על ולפני עור, ולא נחשב כחד עברי דגמרא, כיון שגם אחרים עוברים על ולפני עור (מובא גם בפ"ת יו"ד סי' ק"ס סק"א).

ועוד, גם בחד עברי דנהרא שלא זקוק העובר לעזרה, עוברים על אסור דרבנן דמסייע לידי עוברי עבירה בזמן הפעולה, כמובא בתוספות שבת דף ג' ד"ה בבא דרישא: „וא"ת והא קא עבר לפני עור לא תתן מכשול, ואפילו מיירי שהיה יכול לטלו אפילו לא היה בידו דלא עבר משום לפני עור וכו' מ"מ אסור דרבנן איכא שחייב להפרישו מאסור". כך סוברים שם גם הרא"ש והר"ן, מתוך כך מביא המג"א בס' שמ"ז סק"ד להלכה שגם בחד עברי דנהרא אסור משום מסייע דאפילו קטן אוכל נבלות, בי"ד מצווה להפרישו, כ"ש גדול שלא יסייע לו.

אמנם בשו"ת יד יצחק ח"ג סי' צ"ה מתירים לחולה שאין בו סכנה לבקר בשבת רופא יהודי שאינו שומר שבת, כי בשעת הדחק יש לסמוך על הא"ז, שכתב שלהם לא הוי אסור דאורייתא (או"ח סי' ש"ו סי"א) וכל חולה שאין בו סכנה נחשב בשעת הדחק (סי' שכ"ח סי"ז), ובפרט שהחולה בעצמו כשהולך אל הרופא או אם קוראים אותו אליו הביתה, אינו יכול לקבוע את רצינות המחלה, יוצא שההליכה אל הרופא או כששולחים אליו לבא אל החולה, היה הכל בהיתר כי חשבו אולי המחלה היא רצינית, ואם הרופא עובר על אסורי דאורייתא בזמן הבדיקה או אח"כ או כשנוסע אל החולה, אין החולה מצוה לו לעשות כך אלא מדעת עצמו הרופא עושה הכל, רק יש לבקש מהרופא להמנע מחלולי שבת גם יש לצרף לזה את דעת הש"ך בי"ד סי' קנ"א סק"ו דבאומר לא שייך הדין של מסייע לידי עוברי עבירה, ואין כלפיו כל אסור דרבנן.

גם בברכת משה מהגרמ"מ ירושליםקי זצ"ל בקונטרס התשובות סי' כ"א מתירים לבקר את רופא במצב של אינו מסוכן, כי החולה אינו עושה שום מעשה הוא בבחינת שב ואל תעשה, ולא גורם את חלול השבת, כי הרופא עושה הכל מעצמו, והמחמיר תבא עליו ברכה.

ג) אך בספר יסודי ישרון ח"ד דף רנ"ח מביאים, שאם יודעים למפרע שהבדיקה אצל רופא זה כרוכה בחלולי שבת כגון רופא עיניים ושניים שבודקים ומטפלים במכשירים חשמליים, בודאי אסור לבקרו בשבת אם לא במקרים של פקוח נפש, ולכן אם יודעים שהמחלה היא לא מסוכנת, איך יכולים ללכת אל הרופא או לקרא אותו אם יודעים שבודאי גורמים לחלול שבת על ידו.

וכבר מחמירים בנדון זה בשו"ת מהרש"ם ח"ב סי' צ"ג, שואלים שם אם מותר למסור לרופא מחלל שבת, פנקס המחלה של בית החולים, כי יש להניח שירשום בו בשבת את רשומיו ועוברים על האסורים של לפני עור ולסייע לידי עוברי עבירה, הוא אסור למסור לידו את הפנקס ביום השבת כי הלא הוא מוקצה מחמת חסרון כיס כמ"ש המג"א סי' ש"ח סק"י ועוד, רוב הפוסקים חולקים על הרמ"א בסי' ש"ו סי"א בשם הא"ז וסוברים שגם כתב שלהם הוא אסור מדאורייתא

(ע"י גם בבאור הלכה לסי' ש"ו הסובר כך להלכה), ומוסיף, אך דמ"מ אם יניחהו שם בע"ש יש להקל וכמ"ש ובפרט אם הניחו שם לצורך ערב שבת ואינו נוטלו אחר יציאת הרופא בודאי ליכא בזה משום מסייע לידי עוברי עבירה, ואפילו אם ת"ל דמשום לפני עור איכא גם בכה"ג, מ"מ משום מסייע בודאי ליכא בכה"ג כמ"ש בבנין ציון סי' ט"ו.

ועוד נזכרנו ע"י דברי התפארת ישראל בפ"ח דיומא סק"ח, „לפיענ"ד האידנא יש להתיישב בדבר דבעיני ראייתי דשבקו להימנותיהו דלכל חולה קל אומרים תמיד שכי יתענה יסתכן" — לדאבוננו הגדול ידוע לנו בארץ שבהרבה מקרים מפחידים רופאים ואחיות חלוניים את העוברות ומניקות מלצום ביום הכפורים, או מלמנוע לתת לתגוקות בפסח את האוכל הרגיל בכל השנה, וצער רב הם גורמים לאמהות.

ד) גם דברי הש"ך ביו"ד סי' קנ"א סק"ו שבעל יד יצחק מצרף אותם להיתר, קשה להבינם. ראייתו של הש"ך היא הסתירה בדברי הרא"ש ותוספות, בע"ז דף ו' מביאים דבחד עברי דנהרא מותר להושיט לעכו"ם ולמומר אסורים, אך בשבת דף ג' אסורים להושיט לישראל כל אסור מטעם מסייע לידי עוברי עבירה. על זה סובר הש"ך שם דבפ"ק דשבת מיירי בישראל שחייבים להפרישו מאסור וכדכתב שם הרא"ש שלא גרע מישראל קטן אוכל נבלות שבי"ד מצווים להפרישו — כ"ש ישראל גדול, משא"כ בעכו"ם וישראל מומר שאינו חייב להפרישו. על זה מביאים בהגהות דג"מ, הא ודאי שישראל מומר אעפ"י שחטא ישראל הוא, וא"כ מה בינו לשאר ישראל לענין להפרישו מאסורא, אבל גלע"ד כונת הש"ך דאף בישראל אין מצווים להפרישו כי אם כשעובר בשוגג ויש בידי איש אחר להפרישו, חייב להפרישו וכמו בקטן אוכל נבלות שהקטן שוגג הוא, ומשנה בריש קמא דשבת בשוגג מיירי, כמו שיוצא שם מדברי רש"י, אבל בישראל דרוצה לעבור במזיד על איזה עבירה אפילו אינו מומר גמור אין ישראל אחר מצווה להפרישו לדעת הש"ך — ונקרא מומר כל עובר עבירה במזיד יקרא מומר לאותו דבר.

בשו"ת אבני נזר יו"ד סי' קכ"ו מסבירים דעת זו של הש"ך, כי הדין של אפרושא מאיסורא הוא מטעם ערבות, ובשבועות דף ל"ט ע"א לומדים את דין ערבות מן הפסוק וכשלו איש באחיו, אך מומר אינו בכלל אחוה ולכן מצד הדין יכולים להלוות לו בריבית (יו"ד סי' קנ"ט ס"ב) כהסברו של הרמב"ן שם, ולכן אינו גם בכלל דין ערבות, אם כך — לא שייך אולי כלפי רופאים ואחיות חפשיים, מחללי שבת, כל דין דלפני עור ומסייע לידי עוברי עבירה.

אך בשו"ת חו"י סי' קפ"ה תמאים על דברי הש"ך הג"ל וכותב, אבל מומר אחר דקדושי קדושין וכדין ישראל הוא מאן לימא לן שאם היה בידינו ובכחינו להפרישו שלא היה מוטל עלינו לעשות כן, על כן יש להחמיר, כ"ש שיש למנוע

מליקח מומרת לחמם לו בית החורף ולהיטיב לו הנרות בשבת דגרע טפי לפי דשליחותיה עבדא.

גם בשו"ת חלקת יעקב ח"א סי' כ"ג מקשים על הש"ך, דא"כ לענין מצות דהדין דאעפ"י שיצא מוציא והוא מטעם ערבות, ולא משמע מהפוסקים לומר שבאנשים כאלו לא שייך דין זה, ובפרט דקרא דוכשלו איש באחיו נאמר בתורה לאחר הפוסקים ואם לא תשמעו וגו' עד להפרכם את ברית, דמשמע דכולם בכלל ערבות וחוז' מזה עומד לגנדנו עדיין החשש דלפני עור לפי דעת המל"מ הנ"ל ולפני עור ודאי שייך אף במומר ועכו"ם.

גם בשו"ת בנין ציון, ח"א סט"ו מקשים על הש"ך הנ"ל וכותבים ולענ"ד למה אין במומר ג"כ המצוה להפרישו כמו בישראל הרי ישראל גמור הוא כמו שכתבו התוספות שם בע"ז, ולענ"ד יש ליישב סתירת התוספות והרא"ש בדרך אחר, דדוקא להושיט להעובר האסור טרם יעשה האסור, בזה יש חלוק אם יכול מעצמו להביא לו האסור או לא, שאם יכול להביא לו האסור גם בלא שיושיט לו אז אפילו מדרבנן מותר, אבל בשעה שעושה האסור יכול להפרישו ע"י שלא יושיט לו, זה ודאי אסור מדרבנן שאסור לסייע לידי עוברי עבירה כדאמרינן בגיט' נ"ה, ישראל שהוא עושה בטומאה לא דורכים ולא בוצרין עמו אבל מוליכין עמו חביות לגת ומביאין עמו מן הגת ע"ש, הרי דבשעת עבירה עצמה כשדורך בטומאה אסור לסייעו אפילו כשנטמא היין כבר דאסור לסייע לידי עוברי עבירה אפילו כבר התחיל בעבירה אבל מ"מ מוליכין עמו חבית לגת דאין אסור רק לסייע לו בשעת עבירה עצמה, ולכן שם בשבת דהעובר עבירה נוטל מידו ונותן לתוכו ואם לא יושיט לו ידו לא יעשה העבירה, בזה כתבו התוספות דאסור מדרבנן דמחוייב להפרישו ולא לסייעו בשעת העבירה אבל בע"ז דמייירי במושט למומרים דבר אסור שיודע שיאכל אותו בזה כתבו דאם יכול ליקח מעצמו אין כאן אסור דלפני עור, כיון דשם לא מסייע להעברין בשעה שעושה העבירה.

גם בשו"ת כת"ס יו"ד סי' פ"ג מביאים סברה זו, ובזה מסביר מה שמובא בגיטין משאלת אשה וכו'.

ה) אך ג"ל שאפילו לפי דעת הש"ך הנ"ל לא יכולים להשתמש בהיתר זה של המומרים כלפי מחללי שבת דומננו, כי בדרך כלל מחונכים הרופאים והאחיות החלוניים בבית הוריהם ללא כל זכר לקדושת השבת ולכן הכל אצלם כעין „אומר מותר“. דומה לזה מביאים בתשובות רעק"א סי' צ"ו השואל רוצה לפסול קדושין שעדין עברו על אסור גלוח, אך רעק"א פסק שאין להתיר האשה בלי גט כדת וכותב „עוד ג"ל לדון בעיקר הדבר, אחר דמבואר בחו"מ סי' ל"ז בראות קושר ומתיר בשבת ולא הודיעו מקדם שאסור תולין שלא ידע שהיא מלאכה א"כ תולין דהשחתה בתער דנתפשט בעו"ה אצל הרבה לא חשב שזהו אסור כל כך דלא משמע

להו דאינשי דאסור וכאשר נזכר בג"ע דהשיב להמוכית שהרבה אנשים חשובים עושים כן וכיון שבאמת פשתה מספחת בזמננו גם לאותן הנוהרים בשאר דברים, נדמה להם דאינו אסור כל כך".

אמנם בספר צור יעקב סי' י"א רוצים לומר שמתשובת רעק"א הנ"ל אין כל ראייה כי התם הוא לחומרא, אך אנו מוצאים דעה זו גם בין גדולי הפוסקים הקודמים לו לקולא, כך מביאים בתשובת הרמ"א סי' י"ב בנוגע לפסול עד שמסר יהודי לאנס שיש צד להכשירו שקלקול קצת ראשי העיר הם תקנתם, כיון שקצת מוסרים נימנים בין ראשי העיר, א"כ העד ראהו והתיר גם לעצמו למסור באומד דעת דאין נקרא מוסר לאנס רק המוסר גוף ולא ממון.

גם בתשובות בנין ציון החדשות סי' כ"ג מסתפקים אם מחללי שבת דהיום אוסרים את היין במגעם כדין מומר לע"ז או אם נחשבו כעין שוגגים ומסיים המחמיר תבא עליו ברכה, אכן גם למקילים יש להם על מה שיסמכו אם לא שמבורר לנו שידוע דיני שבת ומעיו פניו לחלל בפני עשרה מישראל יחד, שזה ודאי כמומר גמור ונגיעת יין אסור. דומה לזה מביאים במהרש"ם ח"ג סי' ס"ז שמקיל במחללי שבת הגרים בערים גדולות וכותב ובפרט בהיושבים בעיירות הגדולות כהיתר חשוב להם. גם בשו"ת מלמד להועיל או"ח סי' כ"ט חושבים כסניף להתיר לצרף מחללי שבת למנין שהיום שהרוב מחללי שבת הם, היחיד חושב שאין זה עבירה גדולה כל כך וא"צ לעשות בצנעה, הפרהסיה שלו כבצנעה, ואדרבה החרדים קרואים בזמננו פרושים ומובדלים.

(ו) מכל הנ"ל יוצא שא"א להחתים על מחללי שבת בזמננו ובפרט על הצעירים שלא ראו בבית הוריהם כל זכר לקדושת השבת את הדין של מומרים לע"ז לא לחומרא — ומכ"ש לא להקיל עלינו ושלא נהיה מחוייבים להפרישם מאסורים. לפי זה אם מרשים שרופאים ואחיות יעשו טפולים בשביל יהודי שהם כרוכים במלאכות דאורייתא — עוברים על הלאו דולפני עור ועל המסייע לידי עוברי עברה, הן בבתי חולים, והן בבית הפרטי — אם עצם המחלה היא בבחינת לא מסוכנת. אילו זכינו והיו לנו מספיק רופאים דתיים ואחיות דתיות ובתי חולים דתיים נפתרת הבעיה בהרבה כי יכולים להיות בטפולם, או לכה"פ יכולים להתיעץ אתם לעת הצורך מה שמותר, כי הלא חרדי לדבר ה' הם ויתעצו עם בעלי הוראה. אך מן השאלות הג"ל רואים שאף בארה"ב בתעוררה הבעיה הזאת, הגם ששם ישנם רופאים לא יהודיים לרוב ובבתי חולים עובדים בעיקר אחיות לא יהודיות, ומכ"ש שהבעיה היא חמורה בארצנו הקדושה, שכל סגל הרפואה הוא יהודי, וכל הפעולות נעשו ע"י יהודים.

אמנם עלו ארצה בזמנו רופאים ואחיות חרדיים מגרמניה שחונכו עפ"י דרך החנוך של תורה עם דרך ארץ, אך הם הוזקנו ונתמעטו, עלייה של יהודים חרדים

במקצועות הללו נדיר היא עד מאוד. חובתנו לדאוג בכל הרצינות על הבעיה הזאת, שלא נהיה מסורים אך ורק בידי רופאים ואחיות לא דתיים, שעם כל הרצון הטוב שלהם לעזור לחולה — אין להם הבנה בעד קדושת השבת, בכל האופנים נחוץ שגדולי הוראה יתוועדו עם הרופאים החרדים, להוציא תדריך ברור להגדיר בין מחלה שיש בה סכנה לבין שאין בה סכנה, ומה שמותר ונכון לעשות במחלה שאין בה סכנה, מבלי לפגוע באסורים מדאורייתא, וה' ישמרנו משגיאות ושגגות.

לטוב יזכר הרה"ג רי"י נויבירט שליט"א שבספרו החדש שמירת שבת כהלכתה, מסר לנו עבודה חשובה בנדון זה.